

классической литературы. Материалы, представленные в монографии, могут быть использованы в ряде общих и частных исследований языка художественной литературы, а также в практике составления поэтических словарей (словаря образных парадигм, словаря метафор, словаря окказионализмов). В заключение хотелось бы рекомендовать книгу Н.А.Кожевниковой “Язык Андрея Белого” не только специалистам-филологам, преподавателям русского языка и литературы, но и всем, интересующимся творчеством А.Белого, русской литературой начала XX века. Она, безусловно, даст новый импульс для изучения стиля А.Белого и русской художественной речи XX века в целом.

НАТАЛЬЯ А. НИКОЛИНА

STANISŁAW BALBUS, MIĘDZY STYLAMI, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych, 1993, 394 s.

Problemy podjęte przez Balbusa sytuują się w centrum zainteresowań współczesnych filologów, można nawet mówić, że należą do zagadnień modnych. Dla autora książki *Między stylami* nie jest to, jednak tematyka nowa. Jego dokonania w zakresie badań nad zjawiskami związanymi ze stylizacją i intertekstualnością są i ogromne, i oryginalne. Nawet na tle dorobku autora omawiana książka stanowi dokonanie imponujące. Zakres poruszanych zagadnień, bogactwo inspiracji: teoretycznej, subtelność analiz bardzo licznych utworów literackich z różnych epok czyni z opracowania S. Balbusa dzieło na tyle wielowątkowe, że trudno zmieścić całe to bogactwo w jednym, krótkim omówieniu. Wypadnie więc skupić się na kilku zagadnieniach, wybranych, z konieczności, w sposób subiektywny i gorąco polecić lekturę tej niezwyklej książki i „wyczytywanie” z niej opuszczonych tu treści.

Przedmiotem dzieła S. Balbusa są najogólniej relacje i interakcje zachodzące między stylami rozumianymi jako „koherentne zespoły środków mające kwalifikacje semiotyczne, a więc przynależne do kogoś (s. 16). Relacje takie są przez filologów postrzegane od pewnego czasu jako odniesienia intertekstualne. Obliguje to autora do przedstawienia zarysu teorii, a więc przypomnienia i uporządkowania licznych koncepcji (por. rozdział I w części 1). S. Balbus wskazuje na początek na to, że część zjawisk stylistycznych opisywanych przez badaczy zachodnich jako przejawy intertekstualności to w literaturoznawstwie polskim

zjawiska oznaczane terminem stylizacja. Dostrzega więc potrzebę ustalenia zakresu użycia obu terminów. Prezentuje przy tym, co bardzo cenne i ważne, własny punkt widzenia, ujmując stylizację jako szczególny przypadek intertekstualności i rozpatrując wymienione zagadnienia na gruncie poetyki historycznej.

Problematykę intertekstualności wiąże badacz tradycyjnie z odniesieniami tekstu literackiego do kontekstów wyodrębniając architekstualność czyli odwołania do kodów kultury takich, jak styl czy gatunek i hipertekstualność, a więc związki między konkretnymi tekstami, ale sytuuje owe relacje w procesie historycznoliterackim. Najwięcej uwagi poświęca, w związku z tym, stylizacji traktowanej jako reinterpretacja tradycji, jako zabieg formotwórczy, a nie tylko transplantacja formy czy stylu. Szczególnie interesujący jest przy tym sposób postrzegania zjawisk reinterpretacji przeszłości literackiej. Polega ona, jak sugeruje autor, na częściowym oswojeniu tradycji i zakłada ogląd własnej terażniejszości przez pryzmat obcego „językowego widzenia świata” (s. 84). Wyjątek ten wart jest uwypuklenia i szczególnej uwagi. Relacje między tekstem stylizowanym a wzorcem sprowadzają się, w ujęciu S. Balbusa, do uobecnienia określonego wzorca stylistycznego i jego konfrontacji z językiem, w którego ramach przebiega aktualna komunikacja artystyczna. Stylizacja dotyczy zatem wyłącznie zjawisk literackich, w zakresie tego pojęcia nie mieszczą się takie zabiegi, które językoznawcy zwykli określać mianem stylizacji (por. dialektyzację czy archaizację). Te dwa punkty widzenia trudno będzie pogodzić. Istnieje jednak chyba pilna potrzeba przełamania dualizmu w sposobach analiz stylizacji i zjawisk pokrewnych. Skoro przedmiot badań jest ten sam (mam na myśli dzieło literackie oczywiście) czas wyzyskać osiągnięcia obu nurtów. Nurt językoznawczy zwłaszcza godzien jest wzbogacenia o niektóre problemy i aspekty analiz teoretycznoliterackich.

Przedstawiając odniesienia między utworami stylizowanymi a wzorcami autor wyodrębnia te, które mają charakter akceptatywny bądź polemiczny. Dostrzega też pośredni typ relacji, co pozwala mu wyróżnić trzeci rodzaj stylizacji: stylizację qasi – polemiczną.

W obrębie (zakresie) stylizacji mieszczą się niektóre relacje intertekstualne postrzegane jako formy aktywności konwersacyjnej (wraca więc pojęcie dialogu między stylami). Pozwala to autorowi na odwołania do ustaleń pragmatyngwistyki, a zwłaszcza Grice'a i wypracowanych przez niego takich pojęć, jak: zasada kooperacji - jej realizacja za pomocą reguł szczegółowych (maksyma ilości, jakości, sposobu, stosunku), implikatury konwencjonalne i konwersacyjne.

W wypadku tekstów stylizowanych uaktywniają się, zdaniem S. Balbusa, implikatury intertekstualne (implicitne informacje stanowiące funkcję zanurzenia

tekstu w przestrzeni intertekstualnej) związane z naruszeniem dwu maksym: – maksymy wspólnego języka (stylizator sięga po „język”, styl obcy aktualnemu wirtualnemu odbiorcy),

– maksymy oryginalności („mów po swojemu”, mów własnymi słowami). Ich działanie wiąże się z odniesieniem do kontekstu kulturowego, nie zaś do wspólnej wiedzy o świecie jak w wypadku implikatur konwersacyjnych.

Takie ujęcie zagadnienia jest oryginalnym i twórczym wkładem w teorię dialogowości literatury i komunikacji literackiej. Stylizacja postrzegana jako dialog z przeszłością literacką, jako zjawisko związane z rekonstruowaniem określonego braku semiotycznego danej terażniejszości, wpisana w teorie pragmatyczne staje się nośnym i precyzyjnym narzędziem interpretacji licznych utworów literackich.

Interpretacje te, dodajmy, prowadzi autor z wyjątkową maestrią, zachęcając przez to do wielokrotnej lektury swojej książki. Są to interpretacje pogłębione i wielowątkowe, gdyż S. Balbus zmierza do przedstawienia wszelkich typów odniesień intertekstualnych (a więc nie tylko stylizacji) i do „wyznaczenia optymalnych przestrzeni intertekstualnych” dla określonych utworów. Mają to być, w jego ujęciu, przestrzenie, „w obrębie których, dzięki wzajemnym oddziaływaniom rodzą się (czy ujawniają) nowe jakości semiotyczne, nowe funkcje i znaczenia, które na poziomie samych struktur tekstowych pozostają nie oznaczone” (s. 173) – stąd przywołane już wcześniej pojęcie implikatur intertekstualnych.

W świetle analiz S. Balbusa niezwyklej ostrości i precyzji nabierają takie pojęcia zadomowione w teorii literatury, jak: kontynuacja, epigonizm, reminiscencja stylistyczna, naśladownictwo czy stylizacja. Autor wyodrębnia bowiem osiem głównych typów strategii intertekstualnych i kilkanaście podtypów, szczegółowo je charakteryzuje ilustrując teoretyczne rozważania subtelnymi analizami konkretnych utworów.

W ten sposób zjawiska znane lub te, które za znane uchodzą, uzyskują w przyjętej przez autora perspektywie nowy i niejednokrotnie zaskakujący wymiar, co sprawia, że nie da się już pisać o relacjach między utworem literackim a kontekstem bez lektury książki *Między stylami*, bez odniesień do różnorodnych teoretycznych i analitycznych propozycji i ustaleń jej autora.

Stylistyków reprezentujących językoznawczy punkt widzenia książka S. Balbusa obliuguje do przemyślenia na nowo kilku zagadnień, w szczególności zakresu i sposobu użycia terminu stylizacja i wzbogacenia kontekstów analiz stylu konkretnych utworów literackich o zjawiska, które dotychczas umykały ich uwadze.

MARIA WOJTAK